

XIV. TEMPLOMSZOLGÁK ÉS GYERMEKEIK

A papi elődöktől „megörökölt” laikus egyházi tisztségviselők elbocsátásával olyan kísérletnek lehetünk tanúi, mely a hatékony szervezeti működés érdekében oltja ki a szokásjog erejét. A továbbiakban, mintegy összegzésként a templomszolgák leváltásának szükségszerűségéről, az egyházi tisztségviselők újító kísérleteiről és gyermekeik sorsáról értekezünk.

1. Új éra, új arcok. A személycsere szükségszerűsége

A Hegyi Antal idejében végrehajtott személycseréket hiba volna pusztán személyi ellentétekre visszavezetni. A plébános lépéseit olyan intézkedések soraként is értékelhetjük, melyek célja a plébánia hatékonyabb működési rendjének kialakítása volt.

Hegyi plébános egy erősen centralizált plébániaszervezet létrehozásán fáradozott, melynek megvalósításában a templomszolgáknak kulcsszerepet szánt. Rendkívül fontos volt számára, hogy ki, milyen mértékben képes azonosulni céljaival. Kis túlzással azt is állíthatjuk, hogy a feltétlen elvhűség a templomszolgák legfőbb erényeként lépett elő. Az „alkalmatlannak” ítélt templomszolgák eltávolításáért folytatott hadjárat már 1886-ban elkezdődött. A 40 esztendeig kitaróan szolgáló Keviczky György harangozót engedetlen pimaszság és testi bántalmazás, az 50 éve békében ténykedő Bába Szabó Rókus egyházfit „árulás” és a templomi pénzek hűtlen kezelésének vádjával távolította el helyéről. Az érintetteknek az esküvel tett vallomásokon, elkeseredett tisztázó leveleken kívül más fegyvere, egyéb bizonyítéka nem volt, így a váci püspöki szentszék a plébános állításait fogadta el. 1898-ban a csongrádi bíró – az elbocsátott templomszolgák panaszait megelégedve – a megyéspüspökön keresztül üzentte meg Hegyi Antalnak, hogy „a jövőben a község által alkalmazott egyházi tisztségviselők és szolgák rendszeressé vált üldözésével hagyjon fel”.¹¹⁶⁹

A kiöregedett Sohlya kántor ellen Hegyi plébános azért nem indított (nyílt) támadást, mert joggal tartott Söhlya Gyulától, az éneklész főjegyzővé vált fiától. A helyettes kántor, Hornyik Károly kezdeti támogatását Hegyi plébános igen hamar megbánta, a későbbiekben maga próbálta sürgetni eltávolítását. Mivel sorozatos panaszlevelei nem jártak sikerrel, egészen 1902-ig a megnyomorodott főéneklész és az alkalmatlan helyettes viszálya árnyékolta be a csongrádi kántori hivatalt.

A csongrádi laikus egyházi tisztségviselők egyedi színezetű konfliktusai azt mutatják, hogy az új plébános érkezésével megváltozott irányítási stratégia hatásai a legközvetlenebb hivatali alárendeltekben mutatkoztak meg elsőként. Ez a

---

1169 VPL APar. Cs. 1898. október 30. Csongrád község elöljáróinak levele a váci püspökhöz.

korábbiakban is így lehetett, de mivel a változások nem társultak politikai, közéleti indítékokkal, a konfliktusok sem voltak jellemzőek.

Hegy Antal plébánost szemmel láthatóan motiválta egy olyan csapat képe, mely feltétel nélkül tud azonosulni céljaival. Ennek egyik jele, hogy többször is megkísérelte jogkörén túl befolyásolni az egyházsizolgák megválasztását. A többszörös érdekeltség okán szándékai csak részlegesen valósultak meg, intézkedéseinek visszhangja azonban túlnőtte a tényleges eredmények horderejét.

2. Hivatás és kreativitás. Az innovatív, különc templomszolgák

A csongrádi templomszolgák közt feltűnően sok az átlagosnál sokoldalúbb, valódi kísérletező tehetség, aki kiemelkedő eredményeket mutatott fel akár a művészetek vagy a gazdálkodás területén. Sohlya Antal kántor oktatói jegyzeteket készített, egyházi dallamokat, énekeket, tudományos és ismeretterjesztő cikkeket, kántori segédkönyvet írt. Sohlya a művészkedés mellett őszintén lelkesedett a szőlőnemesítés iránt, Csongrádon az elsők között használt permetezőszert. Szőlőskertjének nem győztek csodájára járni, így hamarosan mintakövetésre sarkallta az újításokra nyitott gazdákat. Egész életében büszke volt arra, hogy a polgári fiúiskola ötletét elsőként ő vetette fel Csongrádon.¹¹⁷⁰ Bába Szabó Rókus sokoldalú tevékenységéről oldalakon keresztül lehetne értekezni, a paletta a vőfélykedéstől kezdve a földmérésig terjedt. Verses krónikát, helytörténeti feljegyzéseket írt. Csongrádon a kurátor mellett a rózsafüzér társulat vezetője, Gyovai Döme István és Szőke János harangozó is adott ki vallásos ponyvákat. Az ilyen jellegű tevékenységet Mohay Tamás a paraszti polgárosulás csilhatatlan jeleként értékeli.¹¹⁷¹

A kántor és az egyházi a legmegbecsültebb laikus egyházi tisztségviselő volt; a kántor képzettsége, az egyházi pedig vagyona okán. Vállalkozó szellemű természetük, a paraszti világtól eltávolodott, különc természetük önkéntelenül is a polgárosodás ügyvivőivé tette őket. Környezetük osztatlan bizalmatlansággal, nem ritkán gunyorosan szemlélte próbálkozásait. Hogy hasonló mentalitásuk ellenére miért nem egyeztek ki Hegyi Antallal, arra válasz elsősorban személyes okokban keresendő.

3. A kapcsolatok és kiemelkedés módozatai

Forrásaink alapján megállapítható, hogy a csongrádi laikus egyházi tisztségviselők egységesen megbecsülték, nagyra tartották az iskolázottságot. Gyermekeiket – nemükre való tekintet nélkül – az elemi után a polgári iskolába

1170 Dudás 1985. 182.

1171 V.ö. Mohay 1992. A ponyvakiadványok előlapját ld. a mellékletben!

is beírátták. A csongrádi polgári megnyitása előtt a fiúgyermeket Kecskemétre vagy Szegedre küldték tanulni. A motivációt az értelmiségi vagy köztisztviselői pályákról dédelgetett álmok és a földhiány adták. A hivatást apáról-fiúra öröklő külsővárosi harangozó családjában is nyilvánvaló volt, hogy a számos gyermek közül csupán egynek lesz biztos a megélhetése.

A legfényesebb pálya, amiről egy templomszolga édesapa álmodhatott, a papé volt. Ugyan Csongrádról jellemzően kevesen szánták rá magukat a nehéz stúdiumokra, az egyházi tisztségviselők gyermekei, unokái között mégis találunk papnövendékeket. 1904-ben arról szerzünk tudomást, hogy Sohlya Antal Ilonka leányának és vejének Sándor nevű fiát a kispapok sorába vették fel.¹¹⁷² Sándor tartalékos lelkészként szolgált az első világháborúban, majd miután egyházi előjáróival összetűzésbe került, aposztatált. Öccse, János viszont kántortanító lett. 1894-ben a Csongrádi Közlöny Bába Szabó Imre papnövendék sikeres záróvizsgájáról tudósított.¹¹⁷³

Amint azt korábban már említettem, a csongrádi községháza alkalmazottai közt jellemzően pályahagyó iparosokat és a templomszolgák gyermekeit találjuk. Amennyiben Erdei Ferenc nyomán a nemzeti kispolgárság ernyőfogalma alá vesszük a köztisztviselőket és az „egyházak nem értelmiségi szolgálattevőit”, a községházán szolgáló leszármazottak nem meghaladták, csupán a világi hivatali szférába menekítették felmenőik életmintáját.¹¹⁷⁴

A több generációs kántortanító dinasztiák, mint a Mezey, Kmeth vagy Knapek arról tanúskodnak, hogy az egyházi éneklészek gyermekei szívesen folytatták édesapjuk hivatalát, jó eséllyel kerültek be a kántortanító-képző intézményekbe. Kmeth Lajos kántor fiai, József és István tanyai tanítók lettek Csongrád környékén. Keviczky Ferenc, az egykori harangozó és sekrestyés fia 1906–1910 táján a csongrádi Síp utcai elemi iskolában tanított. Testvére, Keviczky Andor egészen az iskolaigazgatói állásig vitte.¹¹⁷⁵

A tanítói és kántori hivatás mellett kellő szorgalommal magasabb világi pozíciók is elérhetővé váltak a kántorgyerekek számára. Tanulságos, hogy a kántori hagyomány fonalából kilépő, a politika világában kiteljesedő Sóhlya Gyula sosem szabadulhatott édesapja örökétől. Sosem szabadult – és tán nem is akart igazán: 1906-ban egy nosztalgikus hangvételű újságcikkben olvashatjuk, hogy a négy éve halott Sohlya Antal főjegyzővé lett fia időnként orgonál és énekel a templomban.¹¹⁷⁶ Vele egy időben Keviczky György harangozó fia, Sándor

1172 Csongrádi Újság, 1904. július 10. II. évf. 28. szám, 2. old.

1173 Csongrádi Közlöny, 1894. június 24. I. évf. 15. szám, 2. old. Megjegyzendő, hogy Virter Lajos egykori csongrádi plébános apja is kántortanító volt. Vele együtt testvére is a papi hivatást választotta. Chobot I. 1917. 966.

1174 Erdei 1980/a. 332.

1175 Csongrádi Lap, 1898. augusztus 28. VIII. évf. 35. szám, 3. old.

1176 „Sóhlya bátyánk örökébe azóta más lépett. Mégis olykor mintha az ő szavát, hangját hallanám, midőn a templomba tévedek, hogy lelkemen könnyítsek [...] Fent a khoruson hangzik az orgona fenségesen, szívhez szólóan. S aki énekel nem más, mint Sóhlya Gyula, Csongrád város főjegyzője. Ugyanaz a sajátos, kedves csengésű hang, mint hajdan, az orgonajáték pedig remekebb, művésziesebb. [...] De az ő helyét nem ott jelölte ki a sors, ott van az idegölő munkában.” Csongrádi Újság, 1906. április 15. IV. évf. 16. szám, 3. old.

ferences szerzetesből lett hivatali segédjegyző, később tömörkényi jegyző; testvére, Keviczky Endre pedig iktató és kiadó.¹¹⁷⁷ A plébániatemplom megmagasított tornyának toronygömbjébe Sándor fogalmazta a csongrádi helyi történelmet és közállapotokat áttekintő szöveget, 1886-ban.¹¹⁷⁸ Magdics Gáspárné református szülész nő fia, Kázmér rostásból lett községi végrehajtó, Gáspár suszterként kereste kenyerét. Az 1890-es években már mindkét Magdics-fiú a községháza szolgálatában állt.¹¹⁷⁹

A Keviczky harangozó családban jellemző volt a több mesterség kitanulása. Öreg Keviczky György a harangozás mellett asztalosmesterséget űzött¹¹⁸⁰, Keviczky Katalinról tudjuk, hogy bábaasszonyként tevékenykedett¹¹⁸¹, ifjabb Keviczky György lakatosnak tanult majd többszörös lapszerkesztő lett, ám első-sorban iparosként tekintett magára.¹¹⁸²

Az utolsó Keviczky hivatali utódáról, Szőke Jánosról tudjuk, hogy földműves volt és búcsúvezető-előénekes.¹¹⁸³ Palásti Lajos harangozó úgyszintén, ám János nevű fia már modern hentesüzletet nyitott Csongrádon.¹¹⁸⁴ A Palástit leváltó Hajdú János korábban gátörként szolgált. Bába Szabó Rókus egyházi származása szerint földművesnek vallotta magát. A 19. század első felében a kurátorok jellemzően az iparosok közül kerültek ki; lásd 1824-ből Szmátona Antal nevezetű cipészt (Belsőváros) vagy Mészáros Istvánt (Külsőváros), aki eredeti foglalkozását tekintve molnár volt.¹¹⁸⁵

Az adatokat látva kijelenthető, hogy a 19. század végére Csongrád közigazgatási hivatalaiban a templomszolgák és egyéb laikus egyházi asszisztencia gyermekei fontos tényezőkké váltak. Közülük egyedül Sohlya Antal kántor fia volt valódi döntéshozói pozícióban, de az iktatói, ellenőrzői funkciók többségében csupa Keviczky és Magdics fiút találunk.

A folyamat már Hegyi Antal Csongrádra érkezése előtt elkezdődött, így mire a templomszolgák „lecsérélésére” került a sor, a plébánosnak egy megerősödött, befolyásos leszármazotti körrel is meg kellett küzdenie. A tisztségviselő gyerekek szüleiük védelmében egészen újfajta eszközökkel, első-sorban a nyomtatott sajtón keresztül igyekeztek a plébános ellen fordítani a közvéleményt. Magán kiadású röpiratok, nyílt levelek sora követte Keviczky György harangozó elbocsátását,

1177 Csongrádi Lap, 1896. július 5. VI. évf. 27. szám, 2. old.; Csongrádi Lap, 1896. július 5. VI. évf. 27. szám, 2. old.

1178 MNL CsML CsL Képviselőtestületi iratok 1872-1949. A toronygömbben elhelyezett szöveg 1886.

1179 VPL APar. Cs. Historia Domus, Hegyi Antal kitépelt lapjai (144-145 oldal). 1888.

1180 VPL APar. Cs. 1868. február 28. Keviczky György nyilatkozata. György az 1840-es évek derekán két éven keresztül vándorolt. 1852-ben példás magaviseletének igazolására kért bizonyítványt a városi előljárástól. Forgó-Forgó 1987. 45.

1181 NPI Születési Anyakönyv, 1800. szeptember 2.

1182 VPL APriv. Hegyi Antal, 1892. március 19. Eszes Mátyás levele a hercegprimáshoz. 1891-ben egyetlen évfolyamot élt meg ifjabb Keviczky György *Közérdek* nevet viselő hetilapja. Ennek egyik számában írja: „Minthogy pedig én a középp, vagyis iparos osztályhoz tartozom.” *Közérdek* 1891. augusztus 2. I. évf. 4. szám, 3. old. Ő szerkesztette korábban szintén rövid életű *Csongrád* hetilapot (1890).

1183 VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 22-26. Szőke János vallomása.

1184 Tiszavidék, 1908. május 3. XIX. évf. 18. sz. 4. old.

1185 NPI Canonica Visitatio 1824.

Magdics szülésznő ügyét. A végeredményeket tekintve erőfeszítéseik nem jártak sikerrel, de jelentősen hátráltatták a plébánost szándékai megvalósításában (lásd. a harangozói lakból való kilakoltatás elhúzódása).

4. Házassági kötelékek

A csongrádi laikus templomszolgák egyöntetűen nagyra becsülték az iskolázottságot, így lehetőségeikhez mérten a legjobb iskolákba jártatták gyermekeiket. A polgári végbizonyítvánnyal vagy végzett iparos mesterséggel felvértezve pedig kedvezőbb házasságkötésre nyílt lehetőség, így a csongrádi templomszolgák gyermei már hivatalnokokhoz, tanárokhoz mentek feleségül, módos nagygazdák lányait kérték feleségül.

A templomszolgák családi körében mérsékeltlen ugyan, ám kimutatható egyfajta foglalkozási endogámia, illetve az úri középréteg felé terjeszkedő házassági kapcsolatrendszer. Az 1859-ben elhunyt Kmeth Lajos kántor első neje Bauersax Anna egyházpártoló, módos iparos leánya; második felesége a harangozó családjának tagja, Keviczky Márta volt.¹¹⁸⁶ Sohlya Gyula főjegyzőként Csongrád legmódosabb nagygazdájának lányát, Csanyi Forgó Zsófiát vette feleségül. Sohlya Antal kántor Ilka nevű lánya a tehetséges kántortanító, későbbi polgári iskolai igazgató Farkas Béla felesége lett, míg Jolán az iparosnak tanult, majd helyettes kántorrá előlépett Hornyik Károlyhoz ment hozzá, aki egy neves kecskeméti értelmiségi família leszármazottja volt. 1891 Szent István ünnepén arról szerzünk tudomást, hogy a rózsafüzér társulati vezető Gyovai Döme István kisbirtokos leányát, Veronikát Blázsik Mihály tanító, későbbi elemi iskolai igazgató jegyezte el.¹¹⁸⁷

5. A laikus templomszolgák társadalmi szerepének változásairól

Értekezésünk szempontjából kiemelt fontosságú, hogy milyen változások történtek a 19. század második felében a laikus templomszolgák önképére, értékrendjére és társadalmi szerepére nézve.

A csongrádi kántornak határozott elképzelései voltak saját helyzetéről, a vele szemben tanúsított „méltányos magatartás” mibenlétéről. A csongrádi hívek képzetlen tömegéhez és a többi laikus templomszolgálóhoz képest vitathatatlanul rangosabbnak, befolyásosabbnak ismerte magát, problémát egyedül az alsópaparsággal való kölcsönviszony letisztázása okozott. Mikor Sohlya Antal a plébánia falain belül próbálta meg letenni a művelt emberekhez méltó, egyenrangú,

---

1186 MNL CsML CsL Csongrád város 1865-1872-ig nagyközség tanácsának iratai. (1802) 1849–1871 (1872) V.B.42. Tanácsülési jegyzőkönyvek. 1859. november 7. jk. 288. sz.

1187 Közérdek, 1891. augusztus 16. I. évf. 6. szám, 3. old.

„polgáris” viszonyulásmód alapjait, kísérlete kudarcba fulladt. Alvinczy Ferenc plébános a papság tekintélyére nézve komoly veszélyforrásként értékelte a kántor újszerű szerepelképzelését, így gondolkodás nélkül a fegyelmezés eszköztárához nyúlt.

Ugyan a csongrádi harangozó és sekrestyés gyermekei már iparosok, községházi alkalmazottak, tanítók és lapszerkesztők voltak, az öreg harangozó életvitele, világnézete, ambíciói a 19. század végéhez közeledve mit sem változtak. Mivel meg volt elégedve ükapjától örökölt pozíciójával, hagyomány által megszabott feladatkörével, így Keviczky György kifogástalan hordozója és konzerválója volt saját társadalmi szerepének.

Sohlya Antal kántor és Bába Szabó Rókus egyházi közös vonása a sokrétű közösségi-közéleti aktivitás volt. Az 1886 és 1900 között alig akad olyan világi egyesület vagy testület Csongrádon, melynek ne lettek volna tagja. Lehetett szó a Kaszinó vagy a Takarékpénztár megalakításáról, árvízi védegyuletről, iskolaszéki tanácsról vagy 48-as Népkörről: bizonyos, hogy a laikus egyházi tisztségviselők valamelyikét ott találjuk a vezetőségi tagok között.

Az alsópapság és a laikus templomszolgák „kinyílása” a polgári egyesületek felé mutatja, hogy a plébániai személyzetnek fontos szerepe lehetett a paraszti polgárosulás útjára lépett csongrádi társadalom útkeresési kísérleteiben.